

jatorrizko testua 8. orrialdean

Lorategia

Joan den udako arratsalde batean, Artelekuko agertoki berrietako baten aurrean jarri nintzen.

Oso leku ona zen. Ikuspegi ederrak zeuden eta, nahi izanez gero, eskua luzatu eta ukitu nitzakeen agertokian antzezten ari ziren pertsonaia. Haizetxo nagia bat zebilen jolasean atzeko zuhaitz aldatu berrien hostoen artean. Zuhaitz horiek lerro zuzen paralelotan daude ezarrita, eta argi zegoen antolamendu horrek haizeak zuhaitzen artean doinu egokia erraz aurkitzea zuela xede. Horrenbestez, arratsalde hartan, agertoki berriaren aurrean egoteaz gain, Artelekuko atzeko lorategian jarritako orkestra berria nuen lagun.

Lorategi berriaren ondoan komentuko baratzea dago; bertan aritu nintzen, ilar landareetan herentzia aztertu zuen Gregor Mendel lekaidearen inguruan fantaseatzen. Alboko eraikinean lekaimeak bizitzeak, eta ez lekaideak, ez ninduen gehiegi kezkatzen. Nire irudimenean, Gregor ikusi dut, bere betaurreko biribilekin, komentuko baratzean, bere ilar landareak landatzen, ikertzen eta metodoz antolatzen. Nire fantasian, sumatu uste izan dut orobat halako gune atemporal bat hark ilarak landatzen zituen lekuan. Nola edo hala, atemporalitate horrek islatu egiten du, antza, 75 urte iragan behar izana haren ikerketaren emaitzak argitaratu zirenetik munduak haren aurkikuntzak preziatzen hasteko. Arratsalde hartan, gune atemporal horren ondo-ondoan nago. Miragarria da Gregoren lorategi zientifiko eta esperimentalaren alboan naturarentzat egin duten agertokia aurkitzea.

Agertoki berria lasto-fardelez eginda dago, arreta handiz ezarrita koadrikula erraldoi bat eratzeko, plataforma bat. Jakina, hori dela eta, agertokia gora samar geratzen da. Eserita dagoen ikusleari abantaila ematen dio horrek, elkarreagin dezakeela pertsonaiekin ia-ia maila berean. Eta noski, horrek perspektiba oso interesgarria ematen du. Hemen has gaitezke aztertzen naturaren nahas-mahas korapilatsu globala. Baita kulturarena ere*.

Testu honetan, kulturaren zenbait esanahi eta ondorio berritan arakatu nahi nuke. Kultura hitza lantzetik dator jatorrian, baratzezaintzatik, gauzak landatze-tik. Oraindik orain Linz-en egindako *Ars Electronica* sinposio batean, Jeremy Rifkin abokatuak kulturaren eta merkataritzaren artean dagoen gatazka gero eta handiagoaz hitz egin zuen. Begien bistako analogia eginik internetekin, esplikatu zuen merkatua, gaur egun ezagutzen dugun bezala, sare mota bat bezala defini daitekeela. Sare formako merkatu horren helburu absolutua bere jarduerak aldaketarik gabe mantentzea da. Merkatu tradizionalekin konparatuta —horietan beharbada ez baita igandean lanik egiten, edo arratsaldeko seietan ixten dute—, egungo merkatuaren helburua zerbitzu eta informazio globalaren etengabeko truke eta entrega da. Baina Rifkinen ohartarazi zuen halaber sarean eratutako merkatu global horretan ez dela jada existitzen, merkatu tradizionalen bezala, harreman erregularrik saltzailearen eta eroslearen artean. Horren ordez, erabilera partekatuzko fluxu iraunkor bat eskaintzen zaigu, hasiera zein amaiera garbirik gabea. Jabegoa jada interesgarria ez balitz bezala da. Berehalako sarbidea nahi dugu. Baina liburu bat erosten badugu, demagun, Amazon.com-en, iristen zaigun arte iragaten den denbora, Rifkinen iritzian, gehiegizkoa da, inondik ere. Berehalako entrega saritzen du gure kulturak, “argiaren lastertasunean” ▶▶

* Lorategia antzoki gisa ikusteak sustrai historiko sakonak ditu. 1640an, John Parkinsonek *Theatrum Botanicum* argitaratu zuen, Amerikak, Asia, Afrika eta Europako aberastasunetan inspiratuta. Aukera handiak ikusi zizkien gizakiaren lorategi (global) berriei agertoki batean antzezteko.

El jardín

Un atardecer de este verano pasado me coloqué frente a uno de los nuevos escenarios de Arteleku. Era un sitio muy bueno.

Había unas vistas excelentes, y podía extender la mano si así lo quisiera y tocar realmente a los personajes que estaban actuando sobre el escenario. Una brisa perezosa jugueteaba entre las hojas de los árboles recién plantados que se encontraban a mis espaldas. Esos árboles están plantados en líneas rectas paralelas, y era evidente que esa disposición tenía como objetivo posibilitar que el viento encontrase con facilidad su melodía entre los árboles. De modo que aquella tarde, además de estar frente al nuevo escenario, me acompañaba la nueva orquesta colocada en el jardín trasero de Arteleku.

El nuevo jardín se encuentra junto al huerto del convento en el que fantaseé acerca de Gregor Mendel, el monje que hizo experimentos sobre la herencia con plantas de guisante. El hecho de que el edificio adyacente albergue a monjas y no monjes nunca me preocupó demasiado. En mi imaginación, he visto a Gregor con sus gafas redondas en el huerto del convento, cultivando, estudiando y organizando metódicamente sus guisantes. En mi fantasía, he creído percibir también una especie de zona atemporal allí donde cultivaba sus guisantes. En cierto modo, esa atemporalidad parece reflejar, o simplemente acentuar, el hecho de que tuvieran que transcurrir 75 años desde que se publicaron los resultados de su investigación, para que el mundo empezara a apreciar sus descubrimientos. Esta tarde me encuentro justo al lado de esa zona atemporal. Es maravilloso descubrir el escenario separado que han construido para la naturaleza junto al jardín científico y experimental de Gregor.

El nuevo escenario está hecho a base de balas de paja, colocadas cuidadosamente en forma de cuadrícula gigante hasta constituir una plataforma. Naturalmente, eso hace que el escenario esté ligeramente elevado. Lo que da al espectador sentado la ventaja de poder interactuar con los personajes casi al mismo nivel. Y claro, eso proporciona una perspectiva sumamente interesante. Aquí es donde podemos empezar a observar la maraña enrevesada y global de la naturaleza. Y de la cultura*.

En este texto, me gustaría explorar algunos significados e implicaciones nuevos de la cultura. La palabra cultura proviene originalmente de cultivo, de horticultura, de cultivar cosas. En un simposio de *Ars Electronica* celebrado recientemente en Linz, el abogado Jeremy Rifkin habló sobre el conflicto cada vez mayor entre cultura y comercio. Haciendo una comparación evidente con Internet, explicó que el mercado, tal como lo vemos hoy día, puede describirse como un tipo de red. La finalidad absoluta de ese mercado en red es mantener sus actividades constantes. Comparado con los mercados tradicionales, en los que

* El jardín como teatro ha heredado algunas raíces históricas. El 1640, John Parkinson publicó *Theatrum Botanicum*, inspirado en la riqueza de las Américas, Asia, África y Europa. Vio un enorme potencial a los nuevos jardines (globales) del hombre para actuar en un escenario.

» egindako entrega, eta merkatuak horra bideratu nahi du negozioa gaur egun. Rifkinen iradokizunari jarraituta, begiratu bat ematen badiogu Lego jostailu etxeak egun negozioa daraman moduari, erabilera partekatua harremana argiago agertzen da. Gaur egun dendan Lego erosten denean, duela urte batzuk baino gutxiago eraiki behar da. Orain "ibilgailu" bat erosten da, jada prest, eta ez da horrenbeste eraikitze lanik egin behar. Jolasa jolasteko tresna bat erosten da orain. Eta hemen hasten dira gauzak benetan interesgarri jartzen. Eraikitzeke blokeak egin beharrean, jadanik eraikita dauden ibilgailuei dagozkien historiak fabrikatu eta banatu egiten ditu Legok. Bestela esanda, ibilgailuarekin jolasteko "gidoia" edo "argibideak", jolasa bera, internetetik jaitsi beharko da. Eta jaitsitako historia horrek, hain zuzen, erabakitzen du gaur egun nola jolasten garen Legorekin. Jaitsitako historiak animatu egiten du objektua, historia bat eta etorkizun bat ematen dio, baita oroimena eta ahalmenak ere. Egun, historia horiek dohainik jaitsi daitezke; dendan ibilgailua ordaintzen da bakarrik. Jolasak daukan "jostailuaren" trukean. Aise ikus daiteke denbora kontua dela harreman hori iraultzea, eta orduan *online* informazioa ordaindu beharko da, historiaren haria. Marketin tresna interesgarria da: jakina, ondorio larriak izateaz gain, giza-kien fantasia eta jolas sormenean duten eraginari dagokionez, egitura narratiboei ere eronka jotzen die, modu harrigarrian. Erosi eta kontsumitzen ikasten ari garen zerbait da "kultura". *Online* pilotzen da eta ibilgailu baten bidez abiarazi. Jolasten ari garen jolasak argiaren lastertasunean entrega daitezke.

Itzul gaitezen, ordea, Artelekuko atzealdeko agertokira, kultura gune horren eranskin moduan funtzionatzen duen lorategira**. Nire ustez, merezi du aztertzea lorategiko agertokian gertatzen ari denaren eta gizartean oro har gertatzen ari denaren arteko paralelismoa. Artelekuko atzeko lorategian beste kultura mota bat ari da garatzen. Kultura hori gaur egun ez dago merkatuaren jarduerak eta balioek gidatua, baina hala eta guztiz ere kultura da. Gustatuko litzaidake kulturaren ideiarekin geratu, eta ibilgailu bat entregatzearekin, aktiba daitekeen objektu batekin. Piztu eta itzaltzeko, nolabait esatearren.

Legorekin jolasten garenean gidoi batek gidatzen baldin bagaitu, gogora dator kigu ezinbestean giza bizitzaren zati handi bat ere modu berean gidatuta dagoela. Giza genoma ikertzen hasi ginenetik narrazioaren zentzu berri bat sortu izana interesatzen zait niri. Giza genomaren proiektutik ikasten ari gara informazio genetikoak ez duela jada norabide bakarrek ibilbide lineala egiten belaualdi batetik hurrengora. Areago gertatzen da berriatzi egiten dela informazio, mezu, kode edo sekuentzia moduan. Lego, beste hainbat eta hainbat enpresa bezala, egitura narratibo berri honetaz baliatzen da. Informazio genetiko material bihurtu da. Malgua da konbinazioak egiteko, ez bakarrik Mendelen lorategiaren ondoko lorategi barruan, baita beste zenbait espezieetan ere. Badakigu badaudela giza geneak adierazten dituzten saguak, arrain geneak adierazten dituzten landareak eta giza proteinak ekoizten dituzten ardiak. Linealtasunaren kontzeptuak izugarriko aldaketa jasan du genealogia alorrean, eta jakin-mina dut ikusteko zein izango den haren hurrengo adierazpena gure kulturaren barruan.

Aurki, hazi bankuei eta jabego intelektualaren legeei esker, naturaren agertokian antzesten ari den antzezlana korporazio handiren baten adeitasunari esker iritsiko zaigu. Lego produktuek daramatzaten historiarekin bezala, informazio genetikoak ere jaitsi ahal izango da, eta hartara ibilgailu erraz kontsumigarrien bidez antzeztu. Orduan, galdera da: gizakiok ibilgailu kontsumigarri bihurtuko ote gara? Azkenean, beharbada dena gene bankuetan egongo da eta bertan informazio desiratu sartu ahal izango dugu, eta kontua izango da kultura mota berri batean zer-nolako mezuak landu nahiko ditugun. Artelekuko atzeko agertokiak adierazten du iritsi dela naturari eta kulturari arretaz begiratzeko unea. Eta aldatzen ditugun haziak eta uzatzen ditugun historiak ongi pentsatzeko.

CECILIA ANDERSSON freelance aritzen da arte-komisario lanetan. Gaur egun, Liverpooloko FACT (Foundation for Art and Creative Technologies, www.fact.co.uk) eta Londoneko Wellcome Trust (www.wellcome.ac.uk/en/1/sci.html) erakundeetan ari da lanean.

** Hau ez da nahitaz ideia berria. Esate baterako, XVI. mendean eta XVII.aren hasieran gizakiak naturaren mundua zientifikoki aztertu zuten, lorategi gehienak lotuta egoten ziren (sari askotan fisikoki) objektu zelebren natural zein artifizialak gordetzen ziren bitxikeria-gelekin. Munduko sorkuntza berezko zein artistikoak leku berean bildumatzeko zen horren gutziaren helburua. Batzuetan, laborategi batekin ere lotuta egoten zen lorategia.